

Istraživanje teksta: o interakcijama

ANDREJ STOJANOVIĆ
(Beograd)

Funkcionalnostilski aspekt interpretacije teksta ne zaobilazi, već u prvi plan ističe problem komunikativnih interakcija (Кожина 1992: 43). Odavno je pokazano (na primeru naučnih tekstova – Кожина 1981) da je reč o svojevrsnom “dijalogu” odnosno interakciji dijaloškog tipa (u širem smislu). Treba istaći, takođe, da se pitanje komunikativnih interakcija na različit način tretira u lingvopragmatici i funkcionalnoj stilistici. U prvoj – uglavnom kao “*uticaj* na recepijenta” (uz poštovanje pravila antičke retorike, konverzacionih implikatura¹, a često – principa “*rat rečima*” – Popović 1994: 123), u drugoj - zajednička delatnost komunikanata (uz naglašavanje socijalne suštine jezika, dijaloške prirode celokupne govorno-misaone delatnosti), a otuda – kao *interakcija* (Кожина 1986: 64). U savremenoj stilistici, i verbalna razmena (komunikacija) i tekstualna delatnost shvataju se kao “dijalog” (Кожина 1998: 28).

Ovde pada u oči činjenica da su termini “interakcija” i “dijalog” predstavljeni kao neka vrsta sinonima, pri čemu i jedan i drugi kao da pretenduju na to da postanu centralni kriterijum pojma “sistem”. To nas je podstaklo da razmotrimo, najpre, status termina-pojma “interakcija”².

“Interakcija” se, uopšte, tretira kao a k s i o m a t i č a n termin. Pomoću njega kao opštemetodološkog instrumenta definiše se “... egzistiranje i strukturna organizacija s v a k o g m a t e r i j a l n o g s i s t e m a ”³. (Isticanja su naša A.S.)

- 1 Imamo u vidu poznate Grajsove maksime i postulate, a naročito – određene kooperativne principe (Grice 1975; Kristal 1988: 98; Баранов 1989: 6).
- 2 Taj se termin-pojam u ruskoj literaturi označava, po pravilu, rečju “*взаимодействие*” (reče - “интеракция”). Na “interakcije zatečene u trenutku statike” ukazuje, indirektno, i termin “(сложная) *взаимосвязь*” (=međusobna povezanost, uslovljenost heterogenih entiteta u ravni teksta).
- 3 Ур.: “Взаимодействие – объективная и универсальная форма движения, развития, определяет существование и структурную организацию любой материальной системы” (СЭС 1980: 219).

Dakle, u navedenom slučaju “interakcija” dobija status centralnog kriterijuma pojma “sistem”. To bi bila neka vrsta primarne upotrebe tog termina. Međutim, u raznim sferama nauke i socijalnog života termin “interakcija” služi i kao običan naziv fenomena. Tako, na primer, u oblasti socijalne psihologije (koja još ne raspolaze dovoljnim podacima o interakciji ljudi u realnom životu) razmatrani termin dobija jači fenomenološki prizvuk, odnosno tu se interakcije izdvajaju po tipu odnosa “prijateljstva (saglasnosti)”, “konkurencije” i “konflikta” (Головин 1997: 64, 357-358). Dosadašnje napomene pokazuju da termin-pojam “interakcija” poseduje dvojni⁴ status (instrument i fenomen). Naglasićemo da kod lingvиста postoji sklonost da “interakciju” posmatraju kao fundamentalni *fenomen* (vrhovno svojstvo samog objekta kao funkcionalnog sistema), i, ujedno - kao vrhovni kriterijum u definisaju istog tog fenomena (sistema), pa i svega drugog što ukazuje na “sistemnost” (v. niže). Nas će u ovom razmatranju prevashodno zanimati taj, poslednji, aspekt.

Uočili smo, na primer, da istraživači nastoje da zadržavaju složenost, isprepletanost, povezanost komponenata heterogenih (sub)sistema, a posebno – *dijaloški karakter* celokupne govorno-misaone delatnosti, “dijalog” kao socijalnu suštinu jezika (recimo, dijaloški karakter naučnog teksta odnosno stila – Кожина 1981, 1986), zatim *govornu sistemnost*⁵ stila (Кожина 1969, 1972, 1992), ekstralingvističko-intralingvističku *genezu* funkcionalnih stilova (Тошовић 1988) i druge pojave – definišu ili interpretiraju preko “interakcije” kao centralnog opštemetodološkog pojma (instrumenta). Time se pojmu “interakcija” pripisuje, na direktan ili indirektan način, aksiomatičnost, status “vrhovnog načela” na kome počiva organizacija funkcionalnih sistema. Stoga nas i ne iznenađuje činjenica što su, baš u današnje vreme, pojmovi “interakcija” i/ili “dijalog” stavljeni u sam vrh interesovanja “lingvistike govora” (“лингвистика речи” – Кожина 1998).

- 4 Ovde celu stvar uprošćavamo, za trenutak, da bismo bolje razganičili “objekt” od “metodološkog instrumenta”. Inače, sama “interakcija” se tumači na različite načine: ili principom “stimulans-reakcija”, ili matematičkim korelacijama između dve i više promenljivih, gde veličina jedne promenljive utiče na veličinu drugih promenljivih (СЭС 1998: 108), ili se interakcija shvata kao “uzajamni odnos duše i tela” (ФЭС 1997: 66) i sl.
- 5 Posebno za slučaj “govorne sistemnosti funkcionalnog stila” treba naglasiti to da М.Кожина u svojoj definiciji (v. niže) upotrebljava ne termin “взаимодействи” (=interakcija), nego termin “взаимосвязь” (=uzajamna povezanost). Time se ukazuje, dakako, na interakcije, ali na sasvim indirektan način. Opredeljenje u konkretnom slučaju za upotrebu termina “взаимосвязь” nije bilo slučajno, jer se time bolje asocira na “integralnost teksta” (koja kao da je zatečena u trenutku “statike”), odnosno na “tekst” (i stil) kao rezultat pređašnjih interakcija i “dijaloga”.

Ne negirajući činjenicu o postojanju interakcije ("dijaloga") kao pojave, nameravamo da s metodološkog aspekta iznesemo neke kritičke opaske i hipotezu.

Kritičko gledište se svodi na sledeće tvrdnje. Prvo, interakcija nije dovoljna, sama po sebi, da formira sistem (tekst kao integralni objekt, funkcionalni stil, verbalna komunikacija i dr.). Drugim rečima, interakcija komponenata kao takva ne može formirati sistem, pogotovo ako se zna (v. niže) da istinske zakonitosti funkcionisanja pomenutih (i/ili bioloških) sistema svedoče da se tu više radi o sveopštem mehanizmu "kooperacije" komponenata (= po stepenu zajedničke pripomoći!), a manje o njihovoj "interakciji". Drugo, "interakcija" kao takva ne može biti uzeta za centralni sistemsko-tvorbeni faktor (metodološki instrument) u definisanju i interpretaciji (pomenutih) sistema, te su i sve formulacije tipa – "sistem je interakcija mnoštva komponenata" – krunje i problematične.

U vezi s iznetim tvrdnjama, nameravamo da za potrebe preispitivanja opšte metodologije funkcionalno-stilističkih istraživanja teksta (s posebnim naglaskom na pojmu "interakcija") iznesemo našu hipotezu.

Tekst kao integralni objekt, stil, verbalna komunikacija, kao i interakcija i uzajamni odnos komponenata (pod)sistema su takvi da oni po organizaciji i funkcionisanju principijelno odgovaraju onoj suštini koju nose mnogi bio- i sociosistemi. Otuda će, principijelno uzevši, vrhovni princip (kao invarijanta!) organizacije i funkcionisanja tih sistema (bio- i sociosistemi) biti istovetan sa odgovarajućim principom na kome počiva tekst (i stil, i verbalna komunikacija). To se u najopštijem smislu tiče i geneze i interpretacije.

Tako postavljena hipoteza nameće nam sledeće zadatke, i to: 1) da naznačimo⁶ opštu prirodu funkcionalnih bio- i sociosistema (opšta teorija funkcionalnih sistema) s posebnim naglaskom na fenomenu interakcija, 2) da i u ravni lingvopragmatičkog pristupa i svetlu funkcionalne stilistike pojasnimo teorijsko-metodološki status "interakcija", čime bismo, konačno, potvrdili ili opovrgli postavljenu hipotezu.

Prvi zadatak zahteva od nas da se značajno udaljimo od uskolingvističke realnosti i krenemo ka koncepciji koju je 30-tih godina XX veka postulirao P.K. Anohin (1973). Značajne odrednice Anohinove koncepcije - opšte teorije funkcionalnih sistema - jesu pojmovi "korisni rezultat (funkcionisanja sistema)", "princip kooperacije (stepen zajedničke pripomoći)" "funkcionalni sistem kao integralna tvorevina", "dominantna motivacija", "povratna aferentacija", "donošenje odluke", "dodatna samoregulacija" i dr. Zaustavimo našu pažnju na nekima od njih.

6 Prvi nagoveštaj primene Anohinove teorije na oblast funkcionalne stilistike bio je, koliko nam je poznato, rad Стоянович (1998: 76-77).

U pomenutoj koncepciji, "sistem" je definisan preko pojma "rezultat", pri čemu poslednji dobija status glavnog sistemsko-tvorbenog faktora, jer ispoljava najviši stepen izomorfnosti. Fundamentalna definicija glasi: "Sistemom možemo nazvati samo takav kompleks selektivno angažovanih komponenata kod kojih interakcija i međusobni odnos poprimaju karakter kooperacije [= "zajedničke pripomoći", "взаимосодействия"] komponenata radi dobijanja fokusiranog korisnog rezultata" (Анохин 1973: 28). – Pojašnjenje i isticanja su naša. – A.S. Primećujemo da "rezultat" ovde predstavlja neizostavnu i odlučujuću komponentu sistema, svojevrsno sredstvo pomoću koga se normalizuje interakcija sa svim ostalim komponentama sistema. Drugim rečima, konkretni "rezultat", budući da je nedovoljan, aktivno utiče u sistemu na izbor upravo onih stepena slobode kod komponenata koji (stepeni) svojim intnegriranjem određuju potonje dobijanje punovrednog rezultata. Budući da u Anohinovoj koncepciji "korisni rezultat" predstavlja, nesumnjivo, funkcionalni fenomen, celokupna arhitektonika dobija naziv "funkcionalni sistem" (s.29).

U celini posmatrano, i opšti izgled i unutrašnja arhitektonika funkcionalnog sistema zasnivaju se na ideji *zajedničke pripomoći* (kooperacije!) komponenata sistema. Princip *zajedničke pripomoći* otkriva one prefinjene mehanizme pomoću kojih se komponente sistema oslobađaju od redundantnih stepena slobode kako bi uspostavile međusobnu vezu (interakciju) sa drugim komponentama na bazi imperativnog uticaja rezultata na celokupni sistem (s.42). Ovde se hijerarhija brojnih subsistema pretvara u hijerarhiju rezultata svakog od subsistema prethodnog nivoa. To znači da "...svi funkcionalni sistemi nezavisno od nivoa svoje organizacije i broja svojih komponenata imaju, principijelno, istovetnu funkcionalnu arhitektoniku u kojoj rezultat predstavlja dominantni faktor pomoću koga se normalizuje organizacija sistema" (s.39). Naglasimo i opšte pravilo u dešifrovanju ponašanja kod ljudi i životinja: "Svaki ponašajni akt koji donosi određeni rezultat, bilo veliki ili mali, neizbežno se formira po principu funkcionalnog sistema" (s.56). Pri tome, cilj, namera da se ostvari konkretni rezultat nastaje pre negoli može biti dobijen sam rezultat. Vremenski interval između tih dvaju momenata može iznositi i jedan trenutak, i godine

Usmeravajući našu pažnju na problem interakcija, postavlja se i kritično pitanje: može li uopšte "interakcija komponenata" biti uzeta za osnovu nekakvog sistemskog procesa? Anohinov odgovor je ovde kategoričan i negativan: "... ne, ne može. I taj odgovor se može lako argumentovati na bilo kom primeru interakcije" (s.22). Zamislimo, nastaviće Anohin, "... kakav bi haos nastao u ... sistemu, ako bi celo to 'mnoštvo komponenata' počelo da 'stupa u interakcije' i

‘međusobno utiče’ jedno na drugo! Jasno je da bi taj haos onemogućio svako organizovano ponašanje celog organizma” (s.23). Drugim rečima, u sistemu mora postojati faktor koji bi otklonio “haos svekolikih interakcija”, tj. ograničio kod svake komponente istovremenu realizaciju svih stepena slobode. Otuda i pitanje: čime se postiže normalizacija u interakcijama komponentata sistema? Odgovor je krajnje određen: “...normalizacija u interakcijama mnoštva komponentata sistema uspostavlja se na osnovi stepena njihove pripomoći u tome da celokupni organizam postigne strogo određeni korisni rezultat” ... “... svaka komponenta može biti uključena u sistem samo u tom slučaju ako ona donosi svoj udeo u pripomoći radi dobijanja fokusiranog rezultata ... Komponenta prilikom svog ulaska u sistem mora odmah da isključi sve one stepene slobode koji ometaju ili ne pomažu dobijanju rezultata konkretnog sistema (s. 27). (Isticanja su naša. A.S.)

Ne zalazeći u ostale detalje opšte teorije funkcionalnih sistema, u ovoj fazi našeg razmatranja zaključujemo da ljudski organizam (a otuda - subjekt tekstualne delatnosti – A.S.) počiva ne toliko na interakcijama kao najvišem principu organizacije sistema, nego da se, obrnuto, sva logika funkcionisanja biosistema⁷ (uključujući interakciju i međuodnos komponentata) potčinjava zakonima rezultata i vrhovnom principu kooperacije (stepen zajedničke pripomoći).

Značajnu potvdu naše polazne hipoteze nalazimo i u novijim istraživanjima iz domena sociosistema, na primer, u radu *Komunikativne interakcije u pluralizmu* N.Popovića (1994). Ovde je reč o teoriji i praksi komunikativnog delovanja medija i politike, posebno u svetlu efektivnih komunikacija.

U svome radu, Popović je, naglasili bismo, sasvim dalek od bilo kakve ideje o tome da proglašava princip *kooperacije* za neko sveopšte (invarijantno) načelo na kome bi počivale sve interakcije i odnosi u društvu. Prema tome, kad autor koristi termin “kooperacija”, onda se to tamo ocrtava čisto fenomenološki (u opštem sociološkom smislu – “društveni dijalog”), što se vidi i po upotrebi termina-pojmova: “društveni dijalog neistomišljenika”, “društveni monolog istomišljenika”, “model partnerstva”, “interakcija dijaloškog tipa”, “komunikativni dijaloški subsistem”, “kooperativni model”, “komunikativna kooperacija” (s.9-12, 128) i sl. O prilično uskom poimanju “kooperacije” (= “odnos dijaloga i recipročne razmene” u društvima demokratskog pluralizma) svedoči i Popovićovo tumačenje odnosa medija i politike. Njihovo se “komunikativno delovanje”

7 Iako ovde u prvi plan ističemo biosisteme, ne treba zaboraviti da Anohinova koncepcija ima karakter opšte teorije, te da se uspešno primenjuje i na druge kategorije objekata (društvo, mašina, pojave iz neorganske prirode itd.). Više o kriterijumima za svrstavanje ove teorije u klasu “opštih teorija” vidi u: Анохин 1973: 16-17.

(interakcija⁸) može, po rečima samog autora, "... ispoljiti kroz tri osnovne funkcije odnosno disfunkcije: a) simbioza medija i politike, b) suprotstavljenost medija i politike i c) kooperacija medija i politike" (s.10). Na istom mestu, "simbioza" se opisuje kao pojava svojstvena autoritarnim, totalitarnim režimima, a mediji i ukupni komunikativni subsistem su implementirani u dnevni red i strategije političke moći. "Suprotstavljenost", konfliktni odnos medija i politike, prikazuje se kao disfunkcionalan jer stalno proizvodi socijalnu napetost i polarizaciju društvenih struktura na nepomirljive tabore, onemogućava uspostavljanje neophodne ravnoteže kao osnove egzistencije zajednice (s.10). Stoga, i efektivne komunikacije i odnos "kooperacija medija i politike" korespondiraju tamo sa "evolutivnim pluralističkim sistemima" kao najperspektivnijim.

Nas ovde posebno zanima "kooperacija medija i politike", koja se ističe pod nazivom "kooperativni model". O poslednjem se kaže: "Kooperativni model ili, bolje rečeno, odnos je komunikativno valorizovan u evolutivnim sistemima. On u osnovi počiva na principu specifične i uglavnom recipročne razmene medija i politike. Predmeti razmene, operativno svedeni na najjednostavniju formulu, su: informacije od strane politike i publicitet od strane masovnih komunikacija odnosno masovnih medija (...) U fokusu kooperativnog modela je teorijski i praktično valorizovana činjenica, koja potvrđuje, da realizovanje koncepcija moderne politike nije moguće van komunikativnog subsistema, preciznije van masovnih medija. Komunikativni subsistem ne može imati značajnu aktivnu ulogu ignorišući domen politike" (s.11).

Vidimo, dakle, da je Popovićeve pažnja u ovom radu posebno zaokupljena učinkom, maksimalnim pozitivnim efektom pojedinih vrsta društvenih interakcija. Stoga se i favorizuje odnos "kooperacije". Time su interakcijski odnosi tipa "simbioze" i "suprotstavljenosti" potisnuti, razume se, na sporedni kolosek jer se, po implicitnom stavu tog autora, tamo i "ne radi" o nekoj kooperaciji. Možda je iz aspekta Popovićevih intencija takav pristup u istraživanju i opravdan. Ipak, postavlja se i kritično pitanje: može li uopšte biti uspostavljena bilo kakva "simbioza" i/ili "suprotstavljenost" a da to obavezno u sebe ne uključi "elemente" ili sveopšti princip kooperacije? Ne, po našem mišljenju, ne može. Očigledan dokaz u prilog našoj tvrdnji stoji i poznata⁹ činjenica iz sociosistema

8 Popovićevo shvatanje i klasifikacija "interakcija" poklapa se u značajnom stepenu sa odgovarajućim podacima iz psihološke literature. Up.: "Исследованиями установлены такие виды взаимодействия, как содружество, конкуренция и конфликт" (Головин 1997: 64).

9 Up.: "Кооперация антагонистическая – ... взаимодействие индивидов и групп (в различных областях), которые, несмотря на соперничество и противоречия, вынуждены сотрудничать во имя достижения общей цели" (СЭС 1998: 145).

o tzv. *antagonističkoj kooperaciji*, pod koju bi se, po našem mišljenju, približno podvele tamo i interakcije “simbioza” i “suprotstavljenost”. Prema tome, i ovde se, na primeru pomenutih interakcija u sociosistemu, potvrđuje principijelna ispravnost Anohinove opšte koncepcije o tome da interakcija i međusobni odnos poprimaju karakter sveopšte *kooperacije* komponenata. Dakle, sada možemo preći na drugi naš zadatak, koji nas vraća na lingvistički teren, odnosno u oblast za koju su, svakaka na svoj način, zainteresovane i stilistika teksta i lingvopragmatika.

Popovićevo istraživanje duboko zadire, takođe, u sferu jezika i komunikacije. To je stoga što se tamo predlaže “model efektivnog komuniciranja”, koji se tretira kao “produžena komponenta komunikativne kooperacije”¹⁰ (s.12).

Prema lingvopragmatičkom modelu koji zastupa Popović, “...smisao i cilj komuniciranja su proizvodnja i razmena komunikativnih poruka koje postižu intendirane efekte. U centru pažnje nalaze se odašiljač (kreator) i primalac poruke sa njihovim antropološkim (kulturnim, socijalnim i psihološkim) osobinama, zatim komunikativna strategija i argumentacija sadržana u poruci kao i jezički faktori” (s. 12). Uproščeno rečeno, u tom modelu prate se najrazličitije interakcije na relaciji “odašiljač – primalac poruke”, uz uverenje da je “energetikom jezika” i na bazi savremenih naučnih dostignuća primenjenih disciplina¹¹ moguće (posredstvom masovnih medija, a, pre svega - u sferi politike, ekonomske propagande i religije) ostvariti ciljani uticaj (promenu stava kod pojedinca i grupa) odnosno upravljati ponašanjem primaoca poruke. Takvo tumačenje “efektivnog komuniciranja” rezultat je odgovarajućeg filozofskog shvatanja jezika (up.: “Istina postoji samo u jeziku ili u svakom slučaju samo u energetici jezika kao što je i laž egzistentna samo u tom komunikativnom faktoru” ... Jezik je “misaoni i komunikativni potencijal (ne sredstvo) ...” – Popović 1994: 173). Sa pozicija efektivnih komunikacija, po mišljenju istog autora, “... najznačajnija je tzv. *apelativna funkcija* tj. persuazivna dimenzija jezika. U tom kontekstu u celini jezika, a posebno u persuazivnoj komponenti egzistira niz faktora, koji, u međusobnoj interakciji, i delujući iz unutrašnje lingvističke strukture, determinišu efektivnost i razumljivost komunikacija” (s.174). Generalno uzevši, možemo zaključiti da se Popovićeovom koncepcijom ističe u prvi plan samo jedan¹² od motiva komuniciranja – potreba da se izvrši uticaj

10 Kako kod Grajsovih postulata i maksima (v. podnožnu napomenu 1), tako i kod Popovića (1994), reč je o uskom shvatanju principa kooperacije.

11 Tamo se misli na psiholingvistiku, sociolingvistiku, primenjenu psihologiju, sociologiju, politikologiju (Popović 1994: 129).

12 Potreba da se izvrši uticaj (uz neku vrstu programiranog manipulatorskog odnosa prema primaocu poruke) predstavlja temeljno polazište kako tradicionalnih tako i novih koncepcija efektivnih

(“воздействие”) radi promene ovih ili onih stavova kod pojedinca, čime se takvo istraživanje komunikativnih interakcija (rekli bismo, po prerusenom i usavršenom modelu “stimulans-reakcija” – Popović 1994: 128) uklapa u klasične tokove lingvopragmatike. Naglašavanje aktivnosti kojom se u govornoj interakciji (govorni događaj) deluje na slušaoca (ilokucionna moć odnosno perlokucionni efekt jezika) karakteristično je za teoriju govornih činova, na čemu se ovde nećemo zadržavati (Kristal 1988: 84).

Za tradicije ruske psihologije, teorije komunikacija, kao i funkcionalne stilistike uobičajenije je gledanje na komunikaciju kao na posebnu delatnost, odnosno kao na interakciju (“взаимодействие”) i uzajamne odnose komunikanata u zajedničkoj delatnosti, pri čemu se tamo računa ne na “jednosmernost opštenja”, već na povratnu vezu (Коган 1974: 82; Кожина 1986: 64).

Kako ranije - u okviru tradicionalne funkcionalne stilistike, tako i danas – u tokovima stilistike teksta, na pojmu “interakcija” prilikom interpretacije teksta insistiraju brojni ruski istraživači (Салимовский 1998, Васильева 1998 i dr.), a među njima, posebno – М.Н.Кожина. Upravo je Кожина (1986) u proučavanju funkcionalno-semantičke kategorije “dijaloški karakter (naučnih) tekstova” u centar pažnje postavila pitanje “interakcija”. Srž definicije¹³ “dijaloški karakter pisane realizacije naučnog stila” i sama sistemnost¹⁴ fenomena počivaju, kod Кожине, na “interakciji” (“взаимодействие”) kao centralnom terminu. “Dvosmernost” ili “dijaloški karakter” (“диалогичность”) nisu, razume se, ni u kom slučaju tamo samo puka naznaka da je, tek, reč o običnom postupku stilizacije u pisanom govoru. Naprotiv. “Dijaloški karakter” (диалогичность) se tamo poima veoma široko, tj. kao “... ispoljavanje socijalne suštine jezika i celokupne govorno-misaone delatnosti”, pri čemu se pomenuto svojstvo pojačava pod de-

komunikacija. Ciljeve i metode takvog komuciranja američki komunikolog i propagandist Martineau formuliše na sledeći način: “Mi ne pripremamo proste informacije. Mi ne pišemo kuhinjske recepte i planove vožnje. Mi ne sastavljamo naučne prikaze i tehničke izveštaje. Naprotiv, mi se služimo formom komunikacija koje bukvalno imaju moć da pokreću ljude, zato što ih mogu dosegnuti na daleko nižem nivou, nego što je racionalno rasuđivanje” (Martineau 1955: 33; citat po: Popović 1994: 127).

13 Ур.: “Диалогичность письменной научной речи – это выраженное в тексте средствами языка взаимодействие общающихся, понимаемое как соотношение двух смысловых позиций, как учет адресата (в широком смысле, в том числе и второго Я), отраженный в речи, а также эксплицированные в тексте признаки собственно диалога. Тем самым адресованность, обращенность, как и диалогизация, включаются в это, более широкое, понятие” (Кожина 1986: 36).

14 Osim pojma “interakcija”, u obrazlaganju sistemskog karaktera fenomena autor tamo navodi (Кожина 1986: 88) i kriterijum jedinstva funkcije jezičkih jedinica raznih nivoa, kao i odnos centra i periferije.

jstvom čisto komunikativnih faktora (radi ostvarivanja efektivne komunikacije učesnika prilikom njihove interakcije - Кожина 1986: 88).

U proučavanju “dvosmernosti”, “dijaloga” kao interakcije, Kožina je izvrsno anticipirala svu širinu i složenost fenomena, opisala “dijalog” (u širem smislu pojma) i kao sveopšte svojstvo govora (i teksta), i stila, i kognitivne i komunikativno-socijalne delatnosti. Međutim, naglasili bismo, Kožina u svojim opservacijama nije ni imala za cilj da u pomenutom istraživanju ide još šire, pa tako i nije, ipak, nikad ni proglasila “dijalog” za nekakav vrhovni princip sveopšte organizacije i funkcionisanja svih funkcionalnih sistema (u smislu onih principa koje zatičemo kod Anohina). Tako nešto ne činimo, razume se, ni mi u ovom izlaganju, jer pojam “dijalog” (u verziji tumačenja Kožine 1986) mi podvodimo pod sveobuhvatniji¹⁵ pojam, odnosno sveopšti princip kooperacije (“взаимоСОдействи”, “коопераци” – u verziji tumačenja Anohina!). Drugim rečima, svekoliku manifestaciju “dijaloga” (uključujući i tekstualnu ravan – Кожина 1986) mi tretiramo kao “jednu”, i, dakako, veoma široku “zonu” iz vidljivog dela spektra “kooperacije”. Konačno, u savremenoj stilistici teksta (odnosno “lingvistici govora” - Кожина 1998) prisutna je težnja da se sistemnost govora, stila, žanra i drugih varijeteta rastumači (i istražuje), takođe, preko interakcija¹⁶ kao centralnog pojma. Kao ilustracija ove težnje može poslužiti i poznata definicija “govorne sistemnosti funkcionalnog stila” (Кожина 1969, 1972, 1992). Fundamentalna odrednica te definicije jeste termin (“взаимосвязь”¹⁷) koji u svojstvu rezultata upućuje, indirektno, na pojam “interakcija”.

Na komunikativnim interakcijama (“речевое взаимодействие”) i sistemnosti funkcionalnog stila temelje se, u značajnom stepenu, i polazne teorijske po-

15 Termin “dijalog” (dijaloški karakter mišljenja, komunikacije, spoznaje i razumevanja) ističe u prvi plan “dvosmernost”, “pravolinijski karakter” i inerakciju kao fenomen. Iako ukazuje na svojstvo širokog dometa, termin “dijalog”, rekli bismo, zvuči više fenomenološki, neutralnije, dok termin “kooperacija” (= stepen zajedničke pripomoći komponenata!) zvuči aktivnije, poseduje veći kauzalitet jer se za uspostavljanje takvih interakcija uključuju mnogobrojni novi specijalizirani mehanizmi. U tom smislu, princip kooperacije je sveobuhvatniji pojam.

16 Ур.: “... предметом речеведения (речеведческого аспекта лингвистики) является речевая деятельность и общение, рассматриваемые с точки зрения взаимодействия коммуникантов во внешней среде (т.е. во взаимодействии друг с другом и с предметами и явлениями окружающего мира), закономерности функционирования (использования языка говорящими) в разных сферах и ситуациях общения в широком экстралингвистическом контексте (а не лишь вербальном), т.е. под влиянием ‘экстралингвистических’ факторов, и образующиеся при этом типы речи с их специфической системностью. Анализируются также речевые единицы, стиль и композиция высказывания, целого текста; нормы, правила поведения и речи говорящих” (Кожина 1998: 20-21). – Istanjanja su na ња. – A.S.

stavke V.A.Salimovskog (1998) u proučavanju tipologije teksta odnosno pitanja iz domena žanra (na materijalu naučne literature). Prisutno je, takođe, shvatanje same “interpretacije” kao interakcije čoveka i teksta, što je našlo odraza u konkretnom istraživanju V.V.Vasiljeve (1998). Treba pomenuti, svakako, i čitavu “mrežu korelacija” na relaciji “društvo-čovek-jezik”, koje dobijaju naziv “stilskotvorbene interakcije” i predstavljaju suštinu koncepcije B.Tošovića (1988: 70-75) o ekstralingvističko-intralingvističkoj *genezi* funkcionalnih stilova. Na pojmu “interakcija” (u svetlu dinamičkih tendencija istraživanja teksta) usputno se zadržavaju i pojedini predstavnici funkcionalne pragmatike (recimo, Баранов 1989, 1995). Primera za isticanje interakcije kao fenomena ili centralnog metodološkog orijentira u istraživanjima sistemnosti govora (teksta, stila) ima, dakako, mnogo više. Međutim, nema potrebe da se ovom prilikom na tome zadržavamo.

Navedene ilustracije su dovoljne da jasno artikulišu onaj status koji se u metodologiji istraživanja teksta i drugih heterogenih sistema pripisuje “interakciji” (ili “dijalogu”) kao “centralnom” pojmu. Krajnje uprošćeno rečeno, potvrdilo se to da su mnogi lingvisti, verujući u aksiomatičnost i dovoljnost “centralnog” termina, nastojali da formulišu systemske procese “biosocioorganizma” po obrascu – “sistem je interakcija mnoštva komponenata”. Postavkama opšte teorije funkcionalnih sistema P.K.Anohina suštinski se opovrgava pomenuti obrazac (bar kad je u pitanju funkcionisanje i organizacija ljudskog organizma!).

Značaj Anahinove teorije leži, po našem mišljenju, u tome što ona kao univezualni instrument pomaže da se u istraživanjima teksta (integralnog objekta) postave nova pitanja. To joj uspeva time što je umesto “interakcije” kao takve u centar tumačenja harmonije koja vlada između celine, “univerzuma” i pojedinih delova postavila zakon rezultata i sveopšti princip kooperacije (stepen zajedničke pripomoći).

Rezimirajući naše razmatranje, nameću se izvesna uopštavanja.

Opštepoznati termin “interakcija” odnosi se na fundamentalno svojstvo heterogenih objekata (čovek, društvo, govor, tekst i sl.). Otuda i odgovarajući značaj

17 Ур.: “Под речевој системношћу функционалног стила (или другог, более частной речевој разновидности) понимается взаимосвязь на текстовой плоскости разноуровневых языковых единиц (включая текстовые) и их значений, обусловленная экстралингвистической основой соответствующей речевој разновидности и выполнением общего коммуникативного задания (цели), взаимосвязь, создающая и выражающая стилевую специфику данной группы текстов, по сравнению с другой, и обладающая общей стилевой чертой (или их комплексом) ... ” – Кожина 1992: 40; v. podnozne napomene 2,3 i 5.

“interakcije” za opštu metodologiju istraživanja teksta (geneza i interpretacija), kako u funkcionalnoj stilistici (lingvistici govora) tako i lingvopragmatici.

Za pomenute kategorije objekata, interakcija komponenata (sama po sebi!) ne može se smatrati osnovom bilo kog sistemskog procesa. To pravilo treba primeniti i prilikom istraživanja teksta (geneza i interpretacija).

U svetlu Anohinove opšte teorije, vrhovni sistemsko-tvorbeni značaj nosi ne “interakcija” (sama po sebi), nego termini-pojmovi “korisni rezultat” i “princip kooperacije” (“взаимоСОдействие”) komponenata.

Po svemu sudeći, naša početna hipoteza se potvrdila. Njenom potvrdom se, dakako, ne rešava problem metodologije “našeg posla”. To je stvar budućih napora. Međutim, ovo razmatanje je pokazalo da dilema “воздействие – взаимодействие (=диалог)” nije istinska, jer kod funkcionalnih sistema važi, najverovatnije, sveopšti princip “взаимоСОдействие”.

Литература

- Анохин П.К., 1973, *Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем.* – *Принципы системной организации функций*, Отв. ред. П.К.Анохин, Москва, с.5-61.
- Баранов А.Г., 1989, *Принцип функционализма в текстовой деятельности.* – *Функционирование языка в различных типах текста*, Глав. ред. М.Н.Кожина, Пермь, с.5-14.
- Баранов А.Г., 1995, *Динамические тенденции в исследовании текста*, “Stylistyka” IV, s.54-69.
- Васильева В.В., 1998, *Интерпретация как взаимодействие человека и текста.* – *Текст: стереотип и творчество*, Глав. ред. М.П.Котюрова, Пермь, с.196-214.
- Головин С.Ю. (Сост.), 1997, *Словарь практического психолога*, Минск, 800 с.
- Коган Н.С., 1974, *Человеческая деятельность*, Москва.
- Кожина М.Н., 1969, *К проблеме речевой системности и функционально-стилистических норм в связи с описанием и изучением русского языка* *Международная конференция преподавателей русского языка и литературы*, Москва, с.168-169.
- Кожина М.Н., 1972, *О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими*, Пермь.
- Кожина М.Н., 1981, *Диалогичность письменной научной речи как проявление социальной сущности языка.* – *Методика и лингвистика*, Москва: Наука, с.187-214.
- Кожина М.Н., 1986, *О диалогичности письменной научной речи*, Пермь.

- Кожина М.Н., 1992, *Интерпретация текста в функционально-стилевом аспекте*, "Stylistyka" I, s. 39–50.
- Кожина М.Н., 1998, *Речеведческий аспект теории языка*, "Stylistyka" VII, s. 5–31.
- Салимовский В.А., 1998, *Речевые жанры научного текста. – Текст: стереотип и творчество*, Глав. ред. М.П.Котюрова, Пермь, с.50–74.
- СЭС, 1980, *Советский энциклопедический словарь*, Москва: Советская Энциклопедия, 1600 с.
- СЭС, 1998, *Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках*, Ред.-координатор Г.В.Осипов, Москва. 488 с.
- Стоянович А., 1998, *Авторская самооценка в аспекте стереотипизации (на материале сербской филологической статьи). – Текст: стереотип и творчество*, Глав. ред. М.П.Котюрова, Пермь, с.75–106.
- ФЭС, 1997, *Философский энциклопедический словарь*, Ред.-Сост. Е.Ф. Губский, Г.В.Кораблева, В.А. Лутченко, Москва, 576 с.
- Grice H.P., 1975, *Logic and Conversation. – Syntax and Semantics*, New York, Vol.3.
- Kristal D., 1988, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, preveli I.Klajn, B.Hlebec, Beograd: Nolit, 293 s.
- Martineau P., 1955, *Motivation in Advertising*. New York.
- Popović N., 1994, *Komunikativne interakcije u pluralizmu*, Beograd.
- Tošović B., 1988, *Funkcionalna stilistika*, Sarajevo.

Exploring the Text: on Interactions

The paper proves that a general principle of interactions is neither ruling nor sufficient in the organization and operation of heterogeneous systems' components, such as man, society, speech, text, and the like. Interaction among components within such systems always undergoes the laws of results and the ruling principle of cooperation.